

*Мартин Дойков, Слави Димитров / M. Dojkov, S. Dimitrov*

НЯКОИ АСПЕКТИ НА РЕГИОНАЛНАТА  
ЕВРОПЕЙСКА ПОЛИТИКА НА ПОРТУГАЛИЯ И  
БЪЛГАРИЯ

*Some aspects of the regional European policy of  
Portugal and Bulgaria*

*Summary: Portugal and Bulgaria have similar territorial and demographic indicators, and there are similarities between their economic territorial structures and regional development tendencies. All this gives us a reason to draw a parallel between the both countries. Through the years Portugal has specialised in different productions like wine, cork, olive oil and etc. It also uses the opportunities provided by the EU in a very rational way, stimulating its regional development. Bulgaria should follow Portugal's model in order to cope with the unfavourable economic situation.*

*Keywords: regional policy, Euroregions, European Union*

Въпреки своята географска отдалеченост, по своя потенциал (територия, население, политическо и икономическо развитие и т.н.). Португалия е близка до България и сравнителните анализи и партньорски опит могат да помогнат значително за развитието на регионалната политика в България. Разбира се не става дума за механично пренасяне, защото природният и социално-икономически потенциал на всяка страна е специфичен и това изисква конкретни методи за регионално развитие.

Актуалността на подобна тема се засилва след разширяването на ЕС на Изток и приемането на България в ЕС.

България е поделена на 6 региона, а Португалия на 7, от които 5 са континентални и 2 островни в Атлантическия океан – Азорски острови и Мадейра. Различията са още, че столицата Лисабон е в отделен регион, което е логично, защото на площ от 2802 кв. км живеят 3,2 млн. души, което представлява 36,6% от населението на страната. За София показателят е 37,5 % (при 2 млн. д.).

Регион Север има площ от 21 278 кв. км с население 4 млн. д., безработицата е 8,5%, а 31,3% от фермерите са неграмотни<sup>1</sup>. Главен град е Порту с 260 хил. ж. Произвежда се световноизвестното вино Порту (портвайн). 82% от

избите са в предградието на Порту – Вила Нова да Гоя, главните от които са “Ферейра”, “Сандеман” и “Фонсека”. Автомагистралите в региона са насочени към регион Център и към Испания, която е главният външнотърговски партньор на Португалия. Добива се висококачествен корк.

Град Брага (171 хил. ж.) още от XI в. е религиозен център. Има 30 църкви, 6 епископа и над 1000 свещеника. Затова за 4 португалски града има кратко определение: “Порту се труди, Брага се моли, Куимбра се учи, а Лисабон се весели и забавлява”. В Брага традиционни са производствата на хладни оръжия, изделия от слонова кост, вълнени плетива, шапки, изящни филиграми. Над 17 хил. са работниците в текстилните и шивашки предприятия.

Град Гимарайнш (52 хил. ж) е първата столица на страната. Прочут е с производството на керамични изделия, килими, ножове, бижута от злато, мед и желязо<sup>2</sup>.

Регион Център е с площ 23 668 кв. км и население 2,6 млн. д. Главен град е университетският Куимбра (128 хил. ж). Добре развито е земеделието, а индустрията има второстепенно значение. Произвеждат се стомана, хартия, амбалаж, стъкло, керамика, кораби, облекло и детайли за автомобили и мотоциклети.

В град Авейру – португалската Венеция, се добива морска сол. Ловят се риба, раци, миди и всички други “плодове на морето”. Друг важен риболовен град е Назаре<sup>3</sup>.

Регион Лисабон (Лижбоа) обхваща площ от 2802 кв. км. Населението му е 3,2 млн. д. В столицата са главните държавни учреждения, много банки и финасови институции, гари, летища, пристанища, аудиовизуалните – радио, телевизия, интернет, търговски центрове, хипермаркети, няколко университета. Кашкаиш, Ешурил, Синтра и Мафра са обекти на морски, културен, конгресен, спортен, религиозен и други видове туризъм. Много привлекателни са обектите, свързани с Великите географски открития – най-голямата гордост на португалците. Лисабон и Стубал са средища на европейския кораборемонт<sup>4</sup>.

Регион Алентежу е с площ 26 931 кв. км и население 765 000 д. Земеделието има растителна насоченост, а механизацията и иригацията са на високо ниво. С право наричат Алентежу: “Земята на хляба, виното и зехтина”. Тези три продукта са транспортабилини, с гарантирани работна ръка и пазар. Добиваният корк има добра реализация в страната и в чужбина. Отглеждат се говеда, овце и птици<sup>5</sup>.

Главен град е Евура (47 хил. ж.). В него се произвеждат електронни компоненти. В Синеш се рафинира петрол и се изработват части за автомобили и самолети във Вендаш Новаш и Порте де Сор. Между морските курорти се откроява Троя, а град Фатима заради известното светилище е прочут фокус на поклонническия туризъм. В региона е Грандула със социалистически кооператив, в който се прилагаше българският опит от селското стопанство. Но

социалистическият експеримент в Португалия се провали и бе прелюдия към краха на социализма изобщо.

Регион Алгарве има площ 4988 кв. км, с население 395 000 д. Главен град е Фару с 50 хил. ж. В услугите са заети 64,7 %. Водещи са туризмът и риболовът. Отглеждат се зърнени храни, цитрусови плодове, овощия (особено бадеми), фуражи. В град Синиш – градът на Вашку да Гама, се рафинира петрол. В региона е най-дългият морски туристически сезон – от ранна пролет до късна есен.

Регион Азорски (Ястребови) острови е на 1400 км западно от Лисабон с площ 2330 кв. км и население 241 000 д. Главен град е Понте Делгада с 66 хил. ж. Отглеждат се ананаси, банани, чай, тютюн, грозде, зеленчуци, произвеждат се сирене, масло, захар, вино. Туризмът дава препитание на много хора. Горещите минерални извори са условие за развитие на спа туризма.

Регион острови Мадейра се намира в Атлантически океан, на 900 км югозападно от Лисабон и 550 км от Африка. Има площ от 779 кв. км и население 244 хил. д. Главен град е Фушнал с 104 хил. ж. Името на града съвпада с името на подправката копър. Названието на островите означава “горист” – мадейра. Наричат Мадейра “Перла на Атлантика”, “Кошница с цветя хвърлена в океана”. Виреят захарна тръстика, банани, зеле, картофи, домати, грозде. Прави се известното вино Мадейра. Във връзка с туризма е производството на сувенири, както и на чанти, кошници, дантели, бродерии, керамични изделия и др.<sup>6</sup>

Португалия се разделя на 18 дистрикта (окръзи), 308 общини, 4260 енории. За целите на статистиката и администрацията на ЕС Португалия се разделя на 7 региона и 30 подрегиона. Два региона са островни. Раздробеността съответства на тази на България – 28 области, 8 икономикогеографски и 6 статистически региона.

Безспорен е положителният ефект от членството на Португалия в ЕС. През предприсъединителния период бяха прогнозирани лоши перспективи за развитие на Португалия в рамките на съюза. Но фактите опровергаха песимистичните прогнози. През 90-те години ръстът на португалската икономика надхвърля средния за страните от еврозоната със стойността си от 3,3 %, при средна стойност за държавите от ЕС от 2,5%. В годините на присъединяването Португалия достига най-високия процент на растеж в Европа.

Икономичният бум се дължи преди всичко на чуждестранните инвестиции и на значителната финансова помощ, отпусната от ЕС по регионалната политика за изравняване на икономическите показатели с тези на развитите членки. Трябва да се отчете обстоятелството, че след 1974 г., когато Португалия се отказа от своите колонии, в страната дойдоха над 500 000 преселници, главно от Ангола и Мозамбик – т. нар “ретурнадош” (реимигранти).

Присъединяването на страната към единната валута – еврото, бе оценено като “победа на всички португалци”.

Външнотърговското салдо на Португалия, като важен елемент от структурата на БНП, е отрицателно за 2006 г. – 11,7 млрд. евро, и – 18,3 млрд. евро през 2009 г.

Наблюдаваната тенденция от последните няколко години на сравнително забавен растеж на икономиката на страната продължи и през 2009 г. Растежът в икономиката е 1,3% и не доведе до повишаване на заетостта и забавяне на растежа на безработицата, която е 7,7% и непрекъснато се увеличава през последното десетилетие. Инфлацията е ниска – 2,4%. Въпреки че жизненият стандарт чувствително се повиши след присъединяването на страната към ЕС, той все още не се е изравнил с нивото на останалата част от Западна Европа, макар че е на ниво по-високо от новоприсъединилите се 12 страни през 2004–2007 г. Португалският БВП на глава от населението е 74% от средния показател на ЕС. При влизането на Португалия в алианса през 1986 г. той съставлява 54%. БВП от 155 млрд. долара, на човек 14 657 долара през 2006 г., е нараснал на 244 млрд. долара и 22 997 долара на човек през 2009 г. Средната работна заплата е 816 евро, минималната работна заплата – 606 евро, а минималната пенсия – 231 евро<sup>7</sup>. Тези показатели са база за сравнение с тези в България и показват разликата в жизнения стандарт.

Очевидни са промените в португалската икономика след приемане на страната в ЕС през 24-годишния период от 1986 до 2010 г. В първичния сектор е заета 9,3% от работната ръка, а в него се произвежда само 2,2% от БВП. Изоставането предизвика сериозната загриженост на ЕС. Усилията за модернизация и повишаване на ефективността са реализирани с финансови помощи – инвестиции от 3,5 млрд. евро. С тях се модернизират земеделието и риболовът, но въпреки това нивото на продуктивността на земеделието остана едно от най-ниските, а доходите на португалските фермери са много по-малки. Вносът на по-евтини земеделски продукти като зеленчуци и плодове от други страни принуди много португалски фермери да се откажат от производството им. Аналогичен е случаят в България. По-евтината продукция, внасяна от Гърция, Турция и Македония, конкурира продукцията на българските производители. Това не засяга специализацията в Португалия в производството на зехтин, маслини, корк (първа в света), на вината “Порту”, “Мадейра”, “Верде”. България е уязвима съгласно изискванията на ЕС за намаляване на тютюновото производство. За много български производители в Родопите няма алтернатива и е необходимо издействие на по-дълъг период за адаптация, докато се усвои отглеждането на картофи, събирането на билки и други.

Добивът на маслини в Португалия е 375 000 т, на картофи – 638 000 т, на домати – 1 млн т, на вино – 7 450 000 хектолитра.

До приемането на Португалия в ЕС тя не беше между силно индустриалните, макар че се произвеждаха известни количества платове, готови дрехи, трикотаж, обувки, електроуреди, пластмасови и химически изделия, вино,

захтин, захар, рибни консерви, доматиено пюре. Промените са много големи благодарение на вливането на чуждестранни инвестиции, привлечени от наличието на суровини и евтина работна ръка. Развиха се нови отрасли като производството на мебели, хартия, автомобилни резервни части (у нас подобен е случаят с френския завод “Монтюпе” за автомобилни части). Относително намаля броят на гастарбайтерите, които отиваха на работа главно във Франция. В много португалски градове съществуват така нар. “френски квартали” с къщи на португалски работници, печелили във Франция. Годишно се произвеждат 134 хил. автомобили. Тя е водеща в ремонтното корабостроене. Добивът на електроенергия възлиза на 46 261 млрд. квтч, а износът на продукцията на високите технологии отбелязва ръст<sup>8</sup>.

Най-осезателно е развитието в третичния сектор, с приоритетен ръст на услугите. От класически пример на аграрна страна, сега тя притежава голям и все по-развиващ се сектор на услугите, съставляващи 60% от БВП.

Португалия изгради модерна инфраструктура. Дължината на автомагистралите е 2545 км. Португалска строителна фирма бе се насочила към изграждането на магистрала “Тракия”, но политически противоречия попречиха за реализацията на строителството, което го забави с години. Дължината на жп мрежата е 2839 км. В процес на изграждане са високоскоростни влакове по линиите: Лисабон – Порту, Лисабон – Мадрид, Порту – Виго и Авейру – Саламанка. Впечатление прави фактът, че автомагистралната мрежа е с 300 км по-къса отколкото железопътната. В България усилено се работи по строителството на автомагистрали, но за високоскоростни влакове и дума не може да става.

В чест на 500-годишнината от откриването на морския път до Индия от португалците, бе изграден мостът “Вашку да Гама” над естуара на Тежу, дълъг 17 км, най-дългия в Европа. Разширени бяха пристанищата в Лисабон, Порту, Авейру и Стубал, международните летища в Лисабон, Порту, Фару, Понте Делгада и Фушнал.

Туризмът е най-големият източник на приходи в сектора на услугите. Годишно страната се посещава от над 20 млн. туристи, или 5 пъти повече отколкото са туристите посетили България. Португалия може да бъде пример за България, в която туризмът е също приоритетен отрасъл. Може да бъде пример в обслужването, рекламата, производството на сувенири. За разширяване на туризма в Португалия помогна фактът, че Лисабон и Порту бяха европейски културни столици, че в Лисабон се състоя Световното търговско изложение ЕСПО 98, както и Европейското първенство по футбол през 2004 г.

След влизането в ЕС през 1986 г. португалската икономика се свързва тясно с огромния пазар на алианса. Докато през 1986 г. 44% от външната търговията на Португалия е насочена към страните от ЕС, то на настоящия етап този дял е почти 75%. Водещо място имат Испания, Германия и Франция. С

повечето страни Португалия има отрицателен търговски баланс. Важни търговски партньори на Португалия са бившите нейни колонии: Бразилия, Ангола, Мозамбик, Гвинея-Бисау, Кабо-Верде, Сао Томе и Принсипи.

В регионален аспект Португалия, която е разположена в периферията на Европа и има специфични икономически условия, се насочи към реструктуриране на икономиката на регионите си, поставяйки ударение върху социалните проблеми и най-вече върху безработицата и ниския жизнен стандарт на населението. Аналогични проблеми са налице в още по-голяма степен в България. Акцентира се върху структурните диспропорции в териториално отношение. Причината за това е, че в Лисабон и Порту е съсредоточено половината от индустриалното производство и заетост, а в другите региони преобладава аграрната структура.

Тази регионална диспропорция се потвърждава от факта, че 92 % от ново-създадената стойност на капиталоемките отрасли и 95 % от висококвалифицираната работна сила са съсредоточени в Лисабон, Порту, Брага, Авейру и Стубал, където е концентриран производствен и демографски ресурс. Диспропорциите намират израз и в значителните различия на доходите и условията на труд. В Лисабон и Порту върху по-малко от 6 % от територията живее 40 % от населението и се формира 50 % от БНП, около 40 % от продукцията на преработващите отрасли и повече от две трети от услугите<sup>9</sup>.

У нас аналогична е диспропорцията породена от концентрацията в столицата, вероятно в още по-голяма степен, без това обаче да е обект на специално изследване. Затова и липсват по-тревожни констатации. С гордост се посочва, че в столицата живеят вече 2 милиона души, но се задълбочават проблемите в градския транспорт, с местата в детските градини, паркингите, циганските гета и пр. Редица предприятия се местят от провинцията в столицата. Повече от половината от висшите училища и студенти са в столицата. Нищо не се прави в обратната посока. Липсват реални стимули за привличане на инвестиции в изоставащите райони, а централизираното управление изсмуква жизнените сили на тези, които се справят малко по-добре. Има необяснима разлика в заплатата, която се предлага за една и съща работа от една и съща компания в столицата и в друг град, достигаща над 50%. Всички тези на пръв поглед незабележими фактори за макроикономиката привличат хората към столичния град.

В Португалия предимство имат северните региони, където се насочват предприятия на високотехнологични отрасли заради по-благоприятните условия. В структурно слабите региони се създават изследователски центрове за подпомагане на традиционните стопански дейности при внедряване на нови технологии. По този начин регионалната политика стимулира изграждането на образователни центрове.

В България продължава и се задълбочава концентрацията в София на предприятия и фирми. Налице е най-малка безработица – около 4%. За маща-

бите на България има опасност София да стане град мастодонт или динозавър. Дали не е необходим закон за развитието на София? Градовете с население над 100 хиляди – Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Стара Загора и Плевен, взети заедно, имат население по-малко от това на София.

Португалските региони Алентежу, Север, Център, Азорите и Мадейра изостават в своето икономическо развитие за сметка на регион Лисабон. До голяма степен се налага насочването към традиционни методи на стимулиране – главно чрез субсидии. Дали това не ограничава възможностите за растеж и не задълбочава регионалния дисбаланс?

Португалия се нуждае от по-ефективна регионална политика, за пълно използване на фондовете и програмите на ЕС. Усилията на Португалия в тази насока могат да бъдат пример и поука за България през петата година в орбитата на ЕС, да се анализират грешките и недостатъците, за да се избегнат у нас.

В България някои от шестте региона имат предимства, които трябва да бъдат използвани, за да се постигне устойчиво регионално развитие.

Югозападният регион е с изявен промишлен облик, което се дължи на наличието на пазари, работна ръка и относително добре изградена транспортна инфраструктура. Благодарение на столицата, тук са развити както промишлеността, така и услугите. Регионът произвежда над 1/5 от промишлената продукция в страната – дървения материал, брашното, бирата, захарните и шоколадовите изделия, обувките, почти 40% от тютюневите изделия, половината от малиновите вина, 100% от ленения текстил в страната. Земеделието също е добре застъпено. Столицата оказва своето притеглящо влияние на първо място върху инвестициите, а косвено и върху околните региони, притегляйки от тях работна сила, като икономическите мигранти постоянно се заселва в града, или ежедневно пътуват от по-близките селища. Този факт, в комбинация с липсата на дългосрочна стратегия за градоустройство на столицата и нейното развитие, създава големи затруднения с транспортния трафик и жилищните площи.

В Южния централен регион промишлеността е водещият стопански отрасъл. По обем на промишлената продукция регионът отстъпва единствено на Югозападния регион. Водещи отрасли в региона са хранително-вкусовата, химическата промишленост, машиностроенето и цветната металургия, развити на базата на местни суровини. В региона се произвежда почти половината от хартията в България, около 1/3 от памучните платове, вълнените платове, ябълките, картофите, зеленчуковите консерви, около половината от тютюневите изделия и 1/4 от дървения материал, зеленчуците, плодовите консерви, около 1/5 от продукцията на текстилната и трикотажната промишленост, основната част от копринения текстил (над половината от копринените платове) в България. Характерно за региона е производството на ориенталски тютюн в Родопите. Почвено-климатичните условия са благоприятни за отглеждането на

етерично-маслени култури (маслодайна роза, лавандула, анасон, мента и др.), памук и разнообразни плодове. В това трябва да бъде специализирано производството поради западането на традиционни дейности като бубарството и тютюнопроизводството и др. Тютюнопроизводителите получават държавни субсидии, целящи да ги насочат към друга дейност. Предстои трудно реструктуриране, което вероятно ще създаде нови икономически емигранти.

Водещ промишлен отрасъл в Югоизточния регион е химическата промишленост. Тя дава над половината от продукцията на отрасъла в страната. Регионът дава 1/3 от гроздовите вина, 1/5 от млечните масла, 1/5 от брашното, 100% от рибните консерви, 100% от солта и лугата, около 1/5 от пивото в страната. В Югоизточния регион се произвеждат 1/3 от металорежещите стругове, над 1/3 от металните домакински съдове, вълнените платове в България и 100% от земеделската поливна техника. Поради по-благоприятните температури в Югоизточния регион и засиленото търсене на пазара, се отбелязва нарастване на засяваните площи с ечемик. Производството на тази култура е почти 40% от това в страната. Добиват се още около 1/4 от гроздето в България, като регионът е на 1-во място по този показател. Общото производство на плодове е над 1/5 от това в страната (1-во място). Югоизточният регион е водещ в България и в областта на риболова. Дългогодишните традиции в химическата индустрия, риболовът и добивът на сол и луга, добрите условия за отглеждане на лозя дават добри възможности за развитие на региона за в бъдеще.

Водещ отрасъл в Североизточния регион е химическата промишленост. Регионът произвежда над 80% от минералните торове, около 75% от корабите, 1/4 от хранителните растителни масла, 1/3 от стъкларската и порцеланово-фаянсовата продукцията в страната, около 1/5 от пивото, 1/5 от строителни материали в страната. Стабилна суровинна база за развитие в региона имат и кожарската, кожухарската и обувна промишленост, като тук се произвежда 1/5 от продукцията в страната. При по-добри условия към това производство може да се насочи специализацията. Черноморското крайбрежие благоприятства развитието на риболова и туризма, но все още развитието на втория е предимно първично и стихийно, като дълготрайна визия за отрасъла има само на отделни места. Туризмът привлича предимно туристи с по-ограничени финансови възможности, като тази негативна черта се запазва. Все още твърде едностранно са развити туристическите пакети, като разнообразието е ограничено. Според експерти в момента има баланс между качеството и цената на предлаганата услуга. Заслужава да се отбележи построяването на голф игрища, привличащи играчи от целия свят, което е новост не само за нашата държава, но и за Балканския регион.

Като цяло Североизточният регион заема водещо място в производството на сода, торове, плавателни съдове, пшеница, месни и млечни произведения, растителни масла и маргарин. Той е водещ в областта на морския транспорт и



туризма. Всичко това определя важното му значение за цялостното развитие на България.

В Северния централен регион развитието на Първичния икономически сектор е благоприятствано от наличие на нерудни полезни изкопаеми (каолин, кварцов пясък, облицовъчен варовик, глина, инертни материали) и благоприятните почвено-климатични условия, поради което селското стопанство е водещ отрасъл. Добивът на нерудни полезни изкопаеми и специализацията в селското стопанство определят и развитието на съответни преработващи отрасли и дейности от вторичния икономически сектор – хранителновкусова, стъklarска, порцеланово-фаянсва промишленост, строителство и др. В Северния централен регион се намира едно от най-старите предприятия за захар в България, в което се произвеждат около 10% от захарта и 100% от лимонената киселина в страната. Регионът е на 1-во място по производство на млечни продукти. Той дава 1/4 от царевичното зърно, 1/5 от слънчогледа, около 1/4 от червения пипер, 1/3 от ягодите в страната.

Под влиянието на географското си положение, природните и демографските си ресурси Северният централен регион заема водещо положение сред останалите региони в производството на машини, касови апарати и калкулатори, бои и лакове, стъкло и порцелан, мая и лимонена киселина, сирене и кашкавал, кайсии, соя, и редица други стоки. Регионът бе специализиран в производството на селскостопански машини във връзка с благоприятните условия за развитието на селското стопанство, но при настъпилите икономически затруднения това остана в миналото. За да бъде съживено отново и селското стопанство и производството на земеделска техника, трябва по примера на Португалия да се създадат научноизследователски центрове, които да дават насоки на развитие, и да се използва по-пълноценно помощта, предлагана от европейските структурни фондове.

През последните 10 години делът на Северозападния регион в производството на електроенергия постоянно нараства, достигайки над 40 %. По този показател регионът изпреварва значително останалите региони и се е превърнал в енергиен център на страната. Промислеността в Северозападния регион все още дава облика на стопанството му. Винарската и спиртоварна промишленост са традиционни за региона тъй като населението му има традиции в лозарството и винарството. В тази връзка по производството на гроздови вина (1/4 от тези в страната) той отстъпва единствено на Югоизточния регион. Тук се произвеждат над 70% от гипса, 1/5 от бирата в страната, 1/4 от растителните хранителни масла, 1/3 от тухлите, обувките, сливите, отглеждат се 1/3 от биволите в България<sup>10</sup>.

Много хора се изселват от региона към близката столица, привлечени от по-добрите икономически условия, като по този начин той се обезлюдява и проблемите му се увеличават.

Днес Световната банка поставя България сред страните с най-добри условия за чужди инвестиции. Въпреки това 60 % от фирмите смятат регулаторните режими за непредсказуеми, няма ясна политика по отношение на държавните такси, нормативната база е остаряла, а сред другите проблеми са слаб контрол от страна на институциите, липса на прозрачност, нарушения в процедурите за обществени поръчки, корупция.

За нашата страна може да се каже, че все още се движи частично по икономическите коловози, прокарани от плановата икономика, което епизодично води до големи сътресения. За пример може да послужи съдбата на един от социалистическите символи – “Кремиковци”, закриването на който доведе до намаляване на оборота на дунавски и черноморски пристанища, както и значителни социални проблеми. Изминат е част от пътя на преход от изкуствено поддържани неконкурентоспособни производства към по-малки, по-специализирани и гъвкави бизнесначинания, привлекателни за пазара. Това специализиране трябва да помогне за по-бързото съживяване на икономиката ни. Но за да стане това, то трябва да бъде научно обосновано и подкрепено както от държавата, така и от Европейския съюз, и да премине под знака на регионалното устойчиво развитие. Трябва да бъдат използвани работещи и вече доказали се шаблони, като същевременно се избягват вече направени грешки.

Основен проблем е липсата на достатъчно ясна стратегия за целите на усвояване на европейските средства, бюрократични затруднения, общините нямат достатъчно подкрепа от страна на държавата при усвояване на еврофондовете, липсва проектна готовност. Това трябва да бъде поправено до започването на следващия програмен период през 2014 г., за да се възползва страната ни максимално от предоставените възможности.

Неразрешен все още е въпросът с децентрализацията, която би дала известна свобода на регионалното развитие и би разчупила частично модела центърпериферия.

Португалия вече е изминала този път, като сега успешно експлоатира типични специализирани производства като тези на корк, вина, зехтин, риба и много други, стимулирани от подходящата държавна политика чрез създаване на научноизследователски центрове и внедряване на високи технологии в земеделието. Техните продукти имат вече утвърдени пазари, а европейската общност предоставя и допълнителни възможности за разрастването им. Този пример показва, как начертаването на правилна дългосрочна политика и нейното следване може да доведе до изключително добри резултати. За управляващите в България не е необходимо да хвърлят сили в изнамирането на нови пътеки за излизане от икономическите затруднения. Те просто трябва да минат по пътеките, вече прокарани от държави със сходно развитие и съдба. Или ако не точно по същите пътеки, то поне близо до тях.

## **БЕЛЕЖКИ**

- <sup>1</sup> **Димитров, С.** Португалия. Преодоляване на структурните диспропорции в териториален аспект. – В: Икономика, 2008, № 2, с. 40–44.
- <sup>2</sup> **Дойков, В., А. Дерменджиев.** Европа. Икономическа география. Силистра, 2008.
- <sup>3</sup> **Gaspar, J.** As Regiões Portuguesas. Lisboa, 1993.
- <sup>4</sup> **Димитров, С.** География на португалски говорещите страни. В. Търново, 2008.
- <sup>5</sup> **Gaspar, J.** Op. cit.
- <sup>6</sup> **Дойков, В., А. Дерменджиев.** Португалия. В. Търново, 2000.
- <sup>7</sup> **Димитров, С.** География на стопанството на Португалия. В. Търново, 2010.
- <sup>8</sup> Images économiques du monde. Paris, 2010.
- <sup>9</sup> **Димитров, С.** Португалия.
- <sup>10</sup> Икономиката на България. Доклад на Центъра за икономическо развитие, юли 2010.